

ELS RECURSOS EDUCATIUS AMB ALUMNES DISRUPTIUS A LA ESO: MIRADES I REFLEXIONS

Miquel Castillo Carbonell¹

1. Introducció.

L'obligatorietat de la Secundària obligatòria ha portat la paradoxa de l'oposició frontal de molts alumnes al sistema escolar i a la seva disciplina. Per motius diversos, que ara no analitzarem, el clima de convivència en algunes aules i centres s'ha enrarit. Aquesta situació ha fet prendre decisions organitzatives i curriculars específiques cap a aquest tipus d'alumnat.

En aquest article es vol fer un repàs a algunes de les actuacions més habituals, i als criteris utilitzats per fer-ho. També fer-ne una anàlisi crítica sobre la seva conveniència i legitimitat, des de la perspectiva d'una escola inclusiva i compromesa en l'aprenentatge.

2. Estratègies organitzatives que s'apliquen en els centres de Secundària per treballar amb alumnes disruptius.

Deixant de banda les intervencions externes als centres, com són les **Unitats d'escolarització compartida** (UEC), i que no constitueixen l'objectiu d'aquest article, les **Aules obertes**² potser són ara per ara línia més clara i estructurada per atendre els alumnes amb dificultats d'inserció acadèmica i conductes disruptives, dins el marc de l'IES.

Com a recurs sorgeixen amb la finalitat de donar resposta als alumnes que necessiten recursos, estratègies metodològiques i organitzatives diferenciades de les de l'aula ordinària per desenvolupar les competències bàsiques de l'ESO.

¹ Professor de Secundària IES Narcís Xifra de Girona (atenció a la diversitat). Doctor en pedagogia. Llicenciat en Geografia y Historia. Educador social. Professor associat de las EUTSES de la Universitat Ramon Llull. Professor associat del departament de Pedagogia de la UdG.

² Full de disposicions i actes administratius del Departament d'Educació, núm. 1104. Resolució de 30 de Juny de 2006 per la qual s'aproven les instruccions per a l'organització i el funcionament dels centres educatius públics d'educació secundària de Catalunya per als cursos 2006-2007.

Es configuren com a entorns escolars oberts (en teoria no generen segregacions definitives de l'aula) per a alumnes de segon cicle de l'ESO. La idea és treballar des d'una vessant globalitzadora, amb activitats pràctiques i funcionals, properes a la vida quotidiana de l'alumne. Es pretén assegurar la seva motivació per l'escolarització obligatòria, al temps que lluitar contra els processos de fracàs escolar i abandonament de la Secundària.

Els seus objectius principals giren entorn el desenvolupament de les competències bàsiques, l'establiment de relacions personals positives, la identificació constructiva amb el centre escolar, el desenvolupament d'habilitats d'inserció, i l'assoliment dels aprenentatges bàsics per obtenir el Graduat en Educació Secundària Obligatòria.

Les seves línies metodològiques es centren en cinc tipus de criteris que fonamenten la intervenció educativa³:

- Formació bàsica: per organitzar de manera més global els aprenentatges bàsics de les diferents àrees utilitzant les TIC com a eina fonamental d'aprenentatge. Unes eines que pretenen fomentar una major atenció vers els continguts i una motivació especial que faciliti l'aprenentatge.
- Formació pràctica: amb la realització d'activitats manipulatives relacionades amb la tecnologia i la creació de productes.
- Diversificació de les estratègies i activitats d'aprenentatge, materials i suports, tenint com a referent la seva significativitat.
- El treball transversal de les àrees a través de la metodologia o treball per projectes d'una perspectiva constructivista, globalitzadora, interdisciplinària i de síntesi.
- Desenvolupament personal. Treball dels aspectes maduratiu, relacionals i socialitzadors, a través d'activitats tan diverses com la

³ DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ (2005-07): *Curs de formació per al professorat d'aules obertes. Material de suport*. Documentació interna.

dinàmica de grups, les habilitats socials, l'orientació escolar, l'orientació laboral...

En tots els casos, l'alumnat ha de compartir horari i activitats d'ensenyament aprenentatge amb el grup classe ordinari, disposant d'una adaptació curricular dels continguts, els procediments i la metodologia.

Els diversos estudis realitzats darrerament valorant la seva eficàcia⁴, mostren que amb la implementació d'aquest recurs es millora l'autoestima, la motivació i l'actitud dels alumnes implicats. També l'ambient de tranquil·litat a les aules, i la satisfacció del professorat implicat. Un percentatge molt important dels alumnes promocionen, continuant després la formació laboral (millora de l'índex de continuïtat formativa) que els hi permet una integració normalitzada dins el món laboral.

Un segons recurs per alumnes amb situació de disrupció i fracàs escolar, complementari a les aules obertes, són els anomenats **projectes educatius singulars**. Es caracteritzen per una marcada orientació laboral. Estan pensats per alumnes de quart d'ESO que fan els setze anys al llarg del curs (o que ja els tenen per haver estat repetidors en alguna etapa prèvia).

S'anomenen singulars tot insistint en la seva contextualització dins el itinerari educatiu dels alumnes i dins el territori proper, presentant diverses facetes segons la realitat de cada centre i les possibilitats i recursos de l'entorn. En la seva dinamització intervenen de manera directe altres agents socials i educatius aliens a la institució escolar, com ara els ens locals, les empreses i els serveis socials d'atenció bàsica del territori.

Combinen el treball acadèmic o curricular amb experiències en el món laboral de caire professionalitzador, les quals ajuden l'alumne a assolir les capacitats bàsiques previstes per l'ensenyament obligatori.

⁴ Estudi sobre experiències d'Aules Obertes de M^aTeresa Ferrer Fàbregas, 2004-05; Estudi sobre la integració social de l'alumnat de les aules ofertes de Ramon Coma, 2005-06).

Treballen el currículum des de la flexibilitat, amb una gran sensibilitat per l'acostament de l'alumne a la realitat laboral, i el desenvolupament de les activitats amb un aprenentatge productiu. Necessiten de la col·laboració i el suport dels ajuntaments i empreses del territori, així com del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya.

En els dos recursos es promou el treball en petit grup, la participació activa en la vida del institut, amb un estret seguiment tutorial, tant des d'una vessant individual com d'agrupament. Igualment ambdós volen evitar la derivació de l'alumne cap a recursos més especialitzats i externs a l'IES.

El desenvolupament i consolidació dels plans educatius d'entorn, han facilitat encara més el desenvolupament d'aquest tipus de projectes dins de l'àmbit local, consolidant les estratègies tant d'implicació institucional, de descentralització administrativa i de resposta a les necessitats contextualitzades⁵.

3. Algunes objeccions: de la inclusivitat a la segregació.

Però el desenvolupament d'aquests tipus de recursos, a primer cop d'ull positius i engrescadors, ens genera també algunes objeccions. Una d'elles és la potencial disgregació organitzativa que alguns alumnes poden patir al llarg de la Secundària.

És per això que la nostra primera reflexió gira al voltant de la necessitat i/o la conveniència d'anar diferenciant nivells d'alumnes (agrupaments), a partir del segon cicle d'ESO, especialment alumnes que han provocat molts conflictes a l'aula al llarg del primer cicle, o que no segueixen el ritme d'aprenentatge de la resta. També valorar quin ha de ser el nivell de separació física i curricular de la dinàmica de grup classe.

⁵ *El debat actual caldria fer-lo entorn del criteri de qualitat que haurien de contemplar aquestes noves experiències, ja que una generalització de recursos sense debat previ, sense la interrelació amb els projectes educatius d'entorn i sense un projecte clar d'institut al darrere, pot conduir a la llarga a una nova situació de fracàs.* (Coma, 2006:76).

Determinats agrupaments que s'inicien com un allunyament preventiu i temporal de l'aula, acaben provocant després una problemàtica més explosiva. Es generen guetos diferenciats dins del marc escolar, produint una reacció contrària a la que es pretenia: el reforç de les actituds disruptives, i la pèrdua de la relació amb referents normalitzats. Es reforça la seva autoimatge negativa, i el d'un sentiment gregari de ser els pitjors en tots els sentits.

Si per altre banda acceptem l'externalització d'aquests alumnes (Unitats d'escolarització Compartida), assumim implícitament un cert fracàs de la didàctica i de l'organització escolar a l'hora de donar resposta als seus beneficiaris. I recordem que som a l'ensenyament obligatori.

La segona reflexió vol acostar-se a la situació de disrupció per si mateixa. Si l'entendem com un problema irresoluble i no com una possibilitat, estem posant en dubte els aspectes centrals de la filosofia del projecte educatiu de centre. Especialment els que fan referència a l'atenció de la diversitat, i a la creació d'un ambient de convivència, tolerància, treball i respecte.

Les mesures a prendre davant de situacions disruptives reiterades que trenquen tant l'ambient educatiu necessari del institut, no només s'han de plantejar des de la resposta al problema, sinó també des de la seva prevenció. Estem parlant de la necessària creació d'un ambient educatiu i respectuós dins del marc escolar que afavoreixi la convivència, i promoció les actituds de respecte.

Això facilita el manteniment d'unes inèrcies positives, permetent atendre d'una manera ràpida i coordinada les incidències. Prevenir-les vol dir reduir la seva intensitat quan es produeixen, a més de disposar de les eines necessàries per fer-hi front amb resolució.

La implicació dels equips docents en tot aquest procés és bàsica i fonamental. D'aquesta manera el compromís en la tasca d'atenció dels alumnes disruptius no només pertany als professors d'atenció a la diversitat i a l'equip directiu del centre. La resta del professorat és

part corresponsable, tant pel que fa a individuació de les estratègies i les adaptacions curriculars, com a la seva participació activa en el procés preventiu i de criteris comuns abans esmentat.

També s'han d'implicar activament i des del primer moment, als Equips d'atenció Psicopedagògica, i als serveis socials d'atenció bàsica, especialment educadors/es del territori. Cal establir coordinacions prou estables i consolidades amb referents clars des del marc escolar (Comissió d'atenció a la diversitat, Equip directiu), per contactar primer, i dinamitzar després, el treball dels potencials agents socials i educatius que es puguin implicar en el procés.

Una tercera reflexió fa referència a la concepció d'educació que cal transmetre als alumnes disruptius. No podem utilitzar la dicotomia entre "els alumnes problemàtics" i "els alumnes normals". Es tracta d'entendre que són alumnes com la resta, però que tenen necessitats diverses comportant, alhora, respostes diferenciades per part de l'escola.

En conseqüència no es pot mantenir la tesi que els alumnes amb dèficits comportamentals hagin de rebre una educació especial, i els suposats alumnes normals rebre simplement educació. No es tracta "d'administrar" dos tipus d'educació. Aquesta ha de ser només una, amb diferents ajustaments o adaptacions a fi de donar resposta a la diversitat de les necessitats.

També caldria assumir per criteri d'adaptació curricular, que el nivell o grau d'assoliment dels objectius terminals de la Secundària i de les competències bàsiques, serà diferent. També el tipus de tracte i atenció que necessita l'alumne per part del docent per a assolir-los.

Determinats alumnes necessiten d'una ajuda diferenciada de la de la resta dels seus companys del mateix nivell educatiu, per a aconseguir unes finalitats educatives semblants. El sistema en el seu conjunt ha de facilitar els recursos necessaris per a proveir l'ajuda que cada alumne reclami. Sempre dins del context més normalitzat possible, i respectuós amb el principi de "entorn el menys restrictiu possible".

Podem concloure des de la pràctica, que tots els/les alumnes, en alguna mesura, necessiten que establim una sèrie de mesures i criteris d'intervenció educativa. Segons el seu grau de necessitat, seran més o menys especials segons les característiques que els alumnes manifestin. La disrupció n'és una d'elles i per això cal adequar-hi els recursos més adients.

4. Seguiment individualitzat i metes concretes.

Per poden desenvolupar aquesta línia, cal treballar amb els alumnes disruptius estratègies continuades, rigoroses i dedicades, de seguiment individualitzat. Dinàmiques que no necessàriament són responsabilitat exclusiva del tutor/a de referència. També passen per la implicació, en major o menor mesura, de la resta de l'equip docent i educatiu, al marge del recurs on es trobi.

Si l'alumne se sent centre d'interès del professorat en sentit favorable (de preocupació i compromís), fins i tot per sobre de la resta dels seus companys, activarà també mecanismes positius d'adaptació a l'entorn escolar i de l'autocontrol. Aquest seguiment no és només un reforç positiu, ha d'implicar elements de diagnosi, objectius, pacte, revisió, examen de consciència, i proposta de nous objectius. També comportarà moments més disciplinaris, on farà mancada aplicar les mesures previstes en el Reglament de Règim Interior.

Mentre els canals siguin oberts, hi haurà possibilitat de canvi i de millora. La Secundària obligatòria ha de ser capaç d'oferir i assegurar expectatives. Si l'alumne no preveu cap benefici de la seva estada a l'institut, farà tot el possible per a escapar-se'n. La normativa i el recurs no tindran sentit perquè tampoc la té la seva presència en la institució que la dictamina. Una situació que ens deixarà llavors, poc marge de maniobra educativa: haurem perdut un alumne.

5. Conclusió: de la perspectiva curricular a la socioeducativa.

A ningú no se li escapa, ni a l'Administració educativa, ni als pares, ni als docents, que el treball a la Secundària genera cada dia més dificultats, i entranya reptes molt seriosos. El col·lectiu d'alumnes que

atén, és cada vegada més heterogeni i polivalent. L'adolescència com a etapa de creixement i maduresa, contempla nous elements de complexitat i de diversitat.

D'altra banda, com a professionals especialitzats en una àrea concreta del currículum, patim d'una certa manca de recursos pedagògics per afrontar les situacions noves i canviants que es donen a les aules. Tanmateix cal reconèixer que no és un tema exclusiu de formació, sinó de mentalitat i vocació del docents per atendre a una tipologia d'alumnat difícil i laboriosa.

Es fa convenient arraconar certs plantejaments academicistes, per incorporar elements socioeducatius la nostra tasca com a docents. Consolidar la nostra faceta d'educadores i educadores en detriment de la d'instructors de matèries i continguts, deixant de costat certes aspiracions curriculars. A canvi guanyarem ambient, hàbits, convivència, relacions i treball. Pot ser que constitueixi un moment previ per reprendre i reflexionar elements que abans es donaven per segurs i que ara ja no ho són.

El que és evident és que fa falta afrontar els problemes derivats de la disruptivitat amb professionalitat, fugint de les excuses i les incompatibilitats preteses. També dels recursos d'urgència on "aparcar" o "aïllar" la problemàtica.

El treball amb alumnes que generen situacions de conflicte, segueix sent una tasca que ens implica a tots per igual, educadores y educadores que intervenen des de una perspectiva de formació de ciutadans y ciudatanes lliures y responsables amb el seu/nostre futur.

BIBLIOGRAFIA:

1. *ADROHER, O.; GATELL, P. (1998): Proposta de capacitats curriculars a potenciar en els centres docents per a treballar amb alumnes amb necessitats educatives específiques a l'educació secundària.* Barcelona. Programa Sòcrates/Comenius.

2. CASTILLO CARBONELL, M (coord.) (2006): *Como evitar el fracaso escolar en Secundaria. Recursos*. Madrid, Editorial Nancea.
3. CARBÓN TEIGEIRO, J.Mª (2004): "El aprendizaje de la autonomía en la resolución de conflictos". *Tabanque*, nº 18 :pp.77-96 .
4. COMA, R. (2006): *Incidència dels projectes singulars de Secundària en l'èxit escolar i la inclusió social dels adolescents en dificultat d'adaptació*. Llicència retribuïda. Generalitat de Catalunya, Departament d'Educació.
5. FERRER FÀBREGAS, M. Teresa (2007): "Aules obertes: Les aules obertes. Experiències escolars compartides: una línia de futur per al rendiment escolar". *Perspectiva escolar*, nº 311. p. 66-71.
6. MORENO, F.J. (1998): "Alumnes amb conductes pertorbadores a l'aula. Propostes d'intervenció". *Revista Guix*. nº 243, p. 79-84.
7. PRATS, A. (2000): "Una proposta d'unitat d'adaptació curricular orientada vers la integració". *Guix*, nº 266-267. Juliol/agost. P.53-58.
8. SEMINARI PROJECTES SINGULARS (2005) *Projectes singulars l'educació secundària obligatòria L'atenció als adolescents amb especials dificultats d'aprenentatge i d'adaptació a l'entorn escolar*. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. Centres de Recursos Pedagògics del Vallès Oriental. Granollers.
9. URUÑUELA NAJERA, P. (2006): *Convivencia y conflictividad en las aulas. Análisis conceptual*. Ponencia. Congreso sobre la Disrupción en las Aulas. Madrid 24, 25 y 26 de Marzo de 2006. Ministerio de Educación y Ciencia.